

Doc. dr. Ermin Kuka, naučni saradnik / Research Associate
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava / Institute for the Research of
Crimes Against Humanity and International Law

ISTINA O GENOCIDU NAD BOŠNJACIMA U VIŠEGRADU¹

THE TRUTH OF GENOCIDE AGAINST BOSNIANS IN VIŠEGRAD²

Pisati o gradu Višegradu, a naročito o događajima iz njegove savremene povijesti, veliki je izazov za svakoga znanstvenika i istraživača iz ovog podneblja, a posebno je čudo da je niz sjajnih redova o veoma interesantnim događajima koji se tiču Višegrada ispisao italijanski autor Luca Leone. Budući da je Višegrad još uvijek nedovoljno ispričana priča o razdobljima napretka i razvoja, ali i vremenima zla, bola, patnje, mržnje, smrti i zaborava, to čini ovaj literarni uradak još posebnijim i značajnijim.

Stradanje, bol i patnju koju su proživjeli višegradski Bošnjaci u periodu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992–1995. godine, te aktuelno stanje, prilike, društveni (međuljudski i međunacionalni) odnosi u gradu Višegradu, u kome i dalje vlada radikalni i ekstremni srpski nacionalizam, nalaze se u fokusu interesiranja autora Luce Leonea.

Knjiga je nastala kao rezultat ne samo autorovog interesiranja već i njegovog obilaska grada i razgovora s brojnim akterima o stanju u Višegradu počev od 1992. godine pa sve do danas. Svoja zapažanja i razgovori s nekim od aktera događaja (kojima su posvećeni i naslovi u knjizi) pretočeni su u zanimljiv rukopis na preko 220 stranica.

Radnja knjige počinje upravo s proljećem 1992. godine kada se, kako autor kaže, pojavio „kalašnjikov u Višegradu, i ne samo kalašnjikov. Kada se nije žurilo, ubijalo se noževima...” (str. 16). Autor spoznaje činjenicu kako Muslimani (Bošnjaci) u Višegradu, zapravo, nisu nikad trebali niti postojati.

¹ Tekst je osvrt na knjigu *Višegrad: Mržnja, smrt, zaborav* autora Luce Leonea (Planjax komerc, Tešanj, 2019).

² A review of a book *Višegrad – Hate, Death, Oblivion* by Luca Leone (Planjax komerc, Tešanj, 2019).

Stoga on i opisuje Višegrad iz toga krvavog razdoblja obilježenog četničkim krvavim pirovima s nekoliko ključnih riječi: mržnja, smrt, zaborav, strah, tiho saučesništvo, danas...

Suština knjige i poruka koju autor želi uputiti čitaocima jeste da Višegrad nije prošlost, niti pripada prošlosti. „Katastrofa Višegrada je sadašnjost“ (str. 18). Doista, to jeste tako, a u to se uvjerio i autor samom svojom posjetom i boravkom u Višegradu.

Krećući se po Višegradu, po, kako kaže, tom surovom podneblju, i sam je osjećao kako je kao posjetilac bio izložen brojnim neprijateljskim pogledima i ružnim, nepristojnim, podozrivim odmjeravanjima, dakle kao neko ko je stranac i ko se trudi saznati punu i pravu istinu o stradanju Bošnjaka ovoga grada, bez obzira na to što su prošle 24 godine od završetka agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Autor prepoznaje elemente srpskog ekstremizma u Višegradu, koji, umjesto da nestaje i gubi na snazi u zloćudnom izričaju, zapravo u Višegradu sve više jača. Višegrad je bosanski komad zemlje koji četnički ekstremisti pokušavaju proglasiti nekim svojim posebnim područjem i u mirnodopskim uvjetima otrgnuti od matice s ciljem promocije velikosrpskog nacionalizma i šovinizma. Najindikativniji primjer za tu autorovu tezu jeste „arhitektonska budalaština nazvana Andrićgrad ili Kamengrad“. Zašto baš takva arhitektonska budalaština srpskog ekstremizma u Višegradu? Pa upravo zbog činjenice da je Višegrad, kroz povijest, bio u fokusu interesiranja i strateški važan za srpske ekstremiste i radikalne nacionaliste.

Budući da je geostrateški položaj Višegrada od „izuzetnog interesa i značaja“ za velikosrpske planove, agresori i zločinci po svaku cijenu nastoje formirati etnički čist teritorij, ne birajući sredstva u pokušaju ostvarivanja toga cilja. Oni ne odustaju ni danas, s tim da koriste nova sredstva i metode. U tom kontekstu targetiraju šire područje Višegrada kao polaznu tačku za izvedbu velikosrpskih ciljeva i ideja. Naime, grad Višegrad je kontinuirano u fokusu interesiranja i zanimanja kreatora i provoditelja ideologije i politike utemeljenja tzv. „velike Srbije“ i stvaranja etnički čistih srpskih prostora. Brojna ubistva, istrebljenje, porobljavanje, deportacije i prisilno premještanje bošnjačkog civilnog stanovništva, zatvaranje i drugi oblici lišavanja slobode koji se poduzimaju uz kršenje osnovnih pravila međunarodnog prava čine dugačak i žalostan popis zločinačkih i genocidnih postupanja učinjenih prema Bošnjacima iz doline rijeke Drine, a u ime projekta tzv. „velike Srbije“. Sve te činjenice autor jasno prepoznaje i identificira.

U proljeće 1992. godine Višegrad je, prema autoru, postao „pakao na zemlji. Višegrad se pretvarao u prvu implementaciju etničkog čišćenja“ (str. 26). Ključni akteri u provođenju etničkog čišćenja teritorije Višegrada i izvršenja zločina nad Bošnjacima su bili, već po zlu i okrutnosti, dobro poznati

monstrumi i zločinci Milan Lukić, Sredoje Lukić i Mitar Vasiljević. Tu je i niz drugih zločinaca koji su Višegrad smatrali „kolijevkom srpstva“. Bošnjaci su targetirani kao bolest od koje Višegrad treba čim prije očistiti. Te teze autor potkrepljuje hronološkim prezentiranjem najvećih pojedinačnih i masovnih oblika zločina nad Bošnjacima Višegrada, stavljajući svakako u fokus okrutne i gnusne zločine masovnog spaljivanja civila u Pionirskoj ulici i na Bikavcu. Treba naglasiti kako su sudije Haškog tribunala zločine spaljivanja civila u Višegradu opisali kao najgore primjere nečovječnih postupaka jednog čovjeka prema drugom. Poduzimanje navedenih radnji je bio dio šireg ili sistematičnog napada usmjerenog protiv bošnjačkog stanovništva.

Rezultat velikog broja počinjenih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima u Višegradu, prema uvidima autora, jeste taj da je Višegrad potpuno srbiziran grad. U prilog ovoj tezi je i činjenica da je u Višegradu radikalno promijenjena etnička struktura stanovništva, budući da je prema popisu stanovništva iz 1991. godine Višegrad imao preko 13.000 Bošnjaka, a prema popisu stanovništva iz 2013. godine nema ih niti 1.000. S druge strane, broj Srba je sa nešto više od 6.000 prema popisu stanovništva iz 1991. godine dosegao cifru od preko 9.000 prema popisu stanovništva iz 2013. godine.

Kroz u knjizi opisani razgovor s generalom Armije Republike Bosne i Hercegovine Jovanom Divjakom autor spoznaje kako se u Sarajevu gotovo pa i nije znalo šta se u proljeće 1992. godine događalo u Višegradu. Informacije koje je on imao o zločinima nad Bošnjacima u Višegradu bile su rijetke, šturo, ograničene, ali u isto vrijeme i dramatične. Taj je razgovor, zapravo, bio uvertira u kasnije autorovo putovanje u Višegrad.

Stanje u Višegradu, prilikom njegove posjete, opisuje kao turobno i teško. Uviđa kako se još u zraku osjeća mračna povijest Višegrada, obilježena vršenjem brojnih masovnih i pojedinačnih zločina nad Bošnjacima. Mostovi na Drini (Ćuprija i Novi most) su, kako kaže, bili „savršeno mjesto na kojem se moglo stajati s puškom u ruci. I čekati“ (str. 54). To su mjesta sramnih i bešćutnih zločina, na kojima su zločinci „u vodu bacali još uvijek žive žene i djecu, čija su tijela, koja je snaga vode vukla, prekrivala dobar kilometar površine vode sve dok ne bi potonula“ (str. 54). Višegrad je grad u kome su putnici dobro došli samo ako su iz Srbije, a što je uvidio i opisao i sam autor. I pored više pokušaja zakazivanja i obavljanja razgovora s nekim od službenih osoba u Višegradu („bosanskosrpskih funkcionera“), u tome nije uspio. Odgovori su bili negativni. Čak nije naišao na razumijevanje niti vjerskog lica, pravoslavnog popa. Višegrad je, kako kaže, postao mjestom „gdje je lako izgubiti dodir sa stvarnošću i pobudaliti“ (str. 62).

Upravo u ovom dijelu nalazi se ključna teza koju autor Luca Leone, nakon upoznavanjem sa počinjenim užasnim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima na području Višegrada, iznosi u knjizi. Citirajući određenje definicije genocida iz UN-ove Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1946. godine, Luca Leone piše: „Čak je i za laika koji čita Konvenciju UN-a jasno da je u Višegradu počinjen genocid, ali se to ne smije reći. Naprotiv, ne smije se ni napisati“ (str. 64). Upravo Luca Leone odvažno govori i piše u svojoj knjizi da je počinjen genocid u Višegradu. Zapravo, genocid nad Bošnjacima je, prema autoru, započeo u Višegradu 1992. godine, a završio u Srebrenici 1995. godine.

Poseban dio knjige autor posvećuje zločinu etničkog silovanja na području Višegrada. Opisuje svoj razgovor sa gospođom Bakirom Hasečić, koju naziva Lady Wiesenthal i po kojoj je naslovio cijelo jedno poglavlje. U tom kontekstu piše: „Simon Wiesenthal je cijeli život lovio nacističke zvijeri, a Bakira Hasečić isto to radi sa bosanskosrpskim zločincima“ (str. 69). Podatak od preko 500 silovanih žena u Višegradu pokazuje svu brutalnost i zlobu višegradskih zločinaca. Centralno mjesto vršenja zločina silovanja Bošnjakinja je bio hotel Vilina vlas. Zanimljiv je stoga autorov opis njegove odvažnosti da provede noć u tom hotelu, čiju je mračnu povijest već imao priliku spoznati. Iako je znao koja je bila namjena tog hotela u periodu od 1992. do 1995. godine, postavlja sebi pitanje kako je bilo provesti noć u tom hotelu Kim Versoe (*Kym Vercose*), koja je to tek kasnije saznala i o čemu je s redateljicom Jasmilom Žbanić kasnije snimila film „Za one koji ne mogu da govore“. Premijera filma je bila 2013. godine u Torontu.

Svu hladnoću, zatvorenost, obojenost nacionalizmom, nacionalnu isključivost, trenutno stanje u Višegradu autor je detaljno opisao i prezentirao kroz svoje razgovore sa Lejlom, rođenom iz mješovitog braka („Lejlina krv je najviše 'srpska', malo muslimanska, a najmanje je nešto treće (str. 131)), Džanom (koje joj nije pravo ime) i svojom pratiljom i domaćicom Kanitom Itom Fočak.

Na kraju, tu je i razgovor sa gospodinom Amorom Mašovićem. Autor je poglavlje u kome opisuje svoj razgovor s Amorom Mašovićem naslovio kao „Tužni gigant“, s kojim se, kako kaže, „nažalost, uvijek razgovara o vrlo teškim pitanjima“. Tema je rijeka Drina, najveća masovna grobnica ne samo Višegrađana već najveća masovna grobnica u Bosni i Hercegovini. Razgovor s gospodinom Mašovićem je kod autora ostavio osjećaj potištenosti koja mu, kako kaže, oduzima dah.

I pored svih dosadašnjih presuda za zločince, autor smatra kako pravda nije ostvarena ili je ostvarena, ali minimalno. Svjestan je kako Višegradom i danas slobodno hodaju brojni zločinci koji nisu procesuirani ali i oni koji su, nakon odslužene kazne, u Višegradu dočekivani i slavljani kao heroji. Posebno ga nervira to što su presuđeni zločinci nakon odležanog samo jednog dijela kazne pušteni na slobodu.

Zapravo, glorifikacija i slavljenje zločinaca i zločina je afirmirana upravo u Višegradu, u punom negativnom značenju navedene sintagme. Sve je to uokvireno i ovjekovječeno u izgradnji Andrićgrada. „Sve da bi se ovjekovječio srpstvo. Ovjekovječio, ali u rigipsu“ (str. 197). I pored mračne bliske prošlosti, obilježene zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Višegrada, Višegradu je, kako piše autor, „nedostajao“ još samo Andrićgrad da „dotakne dno“. Andrićgrad, kao spomenik velikosrpskom nacionalizmu i šovinizmu je, ustvari, „tužni i potencijalno eksplozivni *lunapark* ultranacionalista Balkana“ (str. 202).

Autor knjige Luca Leone, kroz osobnu posjetu Višegradu i kontakte s različitim akterima, nije prepoznao ili identificirao ni najmanje pozitivne stvari u Višegradu. I pored sve želje i motiva, u tome nije uspio, jer jednostavno toga nema. Smatra da je uspio, u određenoj mjeri, pozitivne stvari pronaći u susjedstvu Višegrada i to u Rudom. Stoga je to poglavlje ostavljeno za kraj knjige, kao eventualna poruka za budućnost i to neizvjesnu budućnost, jer u Višegradu se nastavlja genocid, samo drugim metodama i načinima.

Značaj i važnost knjige koju nam je poklonio Luca Leone su nemjerljivi, osobito zbog činjenice što je riječ o inozemnom autoru, nekome ko nastoji promatrati događaje sa strane kao neutralna osoba. Čak i sam na početku knjige priznaje da skoro nikada ne čita knjige o Bosni niti gleda filmove o toj zemlji – dijelom iz straha zbog utjecaja koji bi mogli imati na njegov istraživački rad. Knjiga predstavlja želju i borbu autora da ispriča mračnu, zlobnu, strašnu i zatajenu tragediju Višegrada ali i cijele Bosne i Hercegovine. Rukopis knjige nije samo autorov uradak ili skup iskaza uključenih aktera već ova knjiga pripada svima onima u čije ime govori i koji ne mogu govoriti; svih onih nevino ubijenih Bošnjaka Višegrada, nad kojima su počinjeni užasni i stravični zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i zločin genocida.

Knjiga će, također, sa cjelinom svoga sadržaja biti od velike koristi za daljnja istraživanja i širenje istine o agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima.

Riječ je o izuzetno vrijednoj knjizi koja je našla svoje mjesto u javnom i znanstvenom prostoru, knjizi koja je utemeljena na nepobitnim činjenicama o stravičnim zločinima i stradanjima nedužnih Bošnjaka Višegrada i okolice. Luca Leone je iskazao ljudsku i znanstvenu hrabrost upustivši se u ovaj povijesni istraživački pothvat da o tome napiše knjigu, a zločine u Višegradu nazove pravim imenom – *genocidom*. Knjiga je neupitno još jedan krupan doprinos suprotstavljanju stalno rastućem negiranju zločina nad Bošnjacima koji su počinjeni širom Bosne i Hercegovine, a u konkretnom slučaju u Višegradu.